

Hadrianus Amerotius (ca. 1495-1560), grondlegger van de wetenschappelijke studie van het Grieks in Leuven

Pierre Swiggers & Raf Van Rooy

Hoewel reeds tijdens de middeleeuwen enkele westerse geleerden zich hadden bewaamd in het vertalen van Griekse teksten en in de studie van het klassieke Grieks (zo compileerde bv. de scholastieke filosoof en theoloog Roger Bacon rond 1268 een Griekse spraakkunst), kwam de studie van het Grieks in het Westen pas in de loop van de vijftiende eeuw echt op gang. Een belangrijke impuls hiertoe werd gegeven door de uit het Oost-Romeinse Rijk gevluchte geleerden die zich in het Westen – vooral de Italiaanse stadstaten – vestigden en daar een cruciale bijdrage leverden aan het Renaissance-ideaal van herbronning in de klassieke talen en culturen.

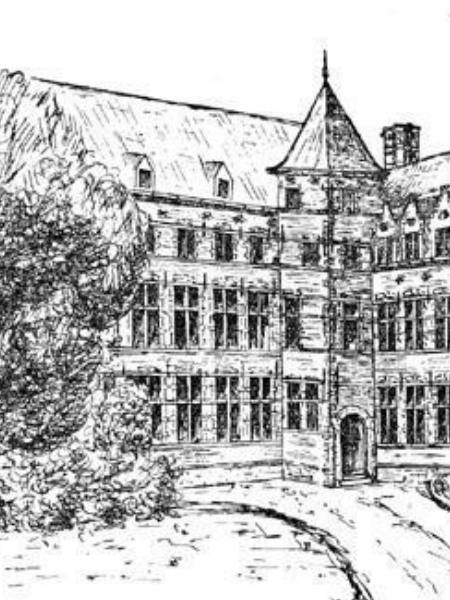

Fig. 1: Collegium Trilingue
(uit De Vocht 1951-1955: II, 50)

In onze gewesten, en meer bepaald in Leuven, kreeg de aanknopng bij de vanuit Italië overgewaaidere Renaissance-trend vaste vorm in het onderwijs en onderzoek aan de universiteit. Op het vlak van de studie van (klassieke) talen en letteren dient echter vooral de rol van het Collegium Trilingue Lovaniense te worden vermeld (Fig. 1). Dit “Drietalencollege” was het geestelijk kind van humanisten als Desiderius Erasmus, Thomas Morus (More) en Hadrianus Barlandus; maar het was de rechtsgeleerde Hiëronymus Busleyden (ca. 1470–1517), een vroegere studiegenoot en vriend van Erasmus, die in 1517 (net voor zijn afreis naar Spanje als raadsheer van Keizer Karel; Busleyden overleed onderweg naar Spanje) testamentair de bepalingen voor de stichting van een Collegium Trilingue vastlegde. Hier zouden de drie sacrale talen worden onderwezen: het Latijn, het Grieks en het Hebreeuws. Vooral de studie van het Grieks en het Hebreeuws aan dit college zou een cruciale factor vormen voor de vernieuwing en verbreding in het taal- en literatuuronderzoek en haar toepassing op Bijbelexegese.

Vóór de stichting van het Drietalencollege werd te Leuven echter reeds op een wetenschappelijk onderbouwde wijze Grieks onderwezen. Dat was de verdienste van de Frans-Vlaamse humanistische geleerde Hadrianus (of Adrianus) Amerotius (= Adrien Guenneville/Quenneville [d'] Amaury/Amoury/Amerot) – de meest voorkomende citeervorm van zijn vernaculaire naam is “Adrien Amerot” –, die in november 1513 in Leuven was neergestreken. Amerotius was rond 1495 in de Picardische stad Soissons geboren (uit een Vlaamse vader en een Franse moeder) en had te Parijs klassieke talen en letteren gestudeerd, onder meer bij Hiëronymus Aleander (1480–1542), met wie hij correspondeerde over grammaticale kwesties. Deze Italiaanse humanist, die gedurende langere tijd in Parijs onderricht gaf, was de compiler van een in 1512 verschenen Grieks-Latijns woordenboek.

In Leuven gaf Amerotius aanvankelijk (privé)les in de Griekse taal- en letterkunde aan de pedagogie De Lelie (Fig. 2), waar Erasmus zich in 1517 had gevestigd. Het grote succes dat dit onderwijs kende, bracht Amerotius ertoe om in 1520 een handboek Grieks bij de (toen in Leuven gevestigde) drukker Dirk Martens (1446/1447–1534) uit te geven: op 15 oktober 1520 verscheen zijn *Compendium Graecae Grammatices* (Fig. 3), met opdracht aan Antoine de la Marck (ca. 1495–1528), een telg van de machtige Luikse familie De la Marck, die hoofd van de benedictijnenabdij in Beaulieu-en-Argonne was. Het *Compendium* is systematisch opgebouwd: eerst wordt het Griekse alfabet voorgesteld, zodat de lezer vertrouwd raakt met de vorm en de waarde van de Griekse letters. Daarop volgt de eigenlijke grammaticale beschrijving, opgebouwd rond het klassieke schema van de “rededelen” (*partes orationis*) of woordklassen (Amerotius hanteert hier het Griekse model van acht rededelen: naamwoord, werkwoord, deelwoord, lidwoord, voornaamwoord, voorzetsel, bijwoord, voegwoord). Een centrale plaats wordt ingenomen door de twee belangrijkste woordklassen: het naamwoord en het werkwoord.

Eén van de grote didactische kwaliteiten van het handboek is de typografisch zeer verzorgde inlassing van tabellen en synoptische schema's (van verbuigingen en vervoegingen): dit was ongetwijfeld een visueel aspect waarvan Amerotius het nut (en commercieel belang?) had ingezien tijdens zijn studietijd in Parijs. Immers, in de taalhandboeken die drukkers als Jacques Lefèvre d'Étaples, Robert Estienne en de Brabander Josse Bade (Jodocus Badius) te Parijs hadden uitgegeven, waren geheugen-ondersteunende tabellen en diagrammen schering en inslag. Uit de opdracht aan Antoine de la Marck kunnen we ook afleiden dat Amerotius zulke tabellen reeds had gehanteerd in zijn onderrecht vóór 1520. Bij de uiteenzetting over de Griekse vormleer, die het overgrote deel van het *Compendium* vult, gaat Amerotius uitermate methodisch te werk: hij formuleert eerst de *regulae* (of *canones*), d.w.z. de algemene regels of principes, waarna de uitzonderingen worden behandeld. De uiteenzetting wordt gekenmerkt door een doelbewuste beknoptheid en duidelijkheid.

Fig. 2: Embleem van de pedagogie De Lelie met devies “Florescunt lilia primis” [18de eeuw; Leuven, KU Leuven, Centrale Bibliotheek, BRES, Ms. 301, titelpagina]

Fig. 3: Titelpagina van Amerotius' *Compendium Graecae Grammatices* [1520; Leuven, KU Leuven, Centrale Bibliotheek, BRES, CaaA1207 2]

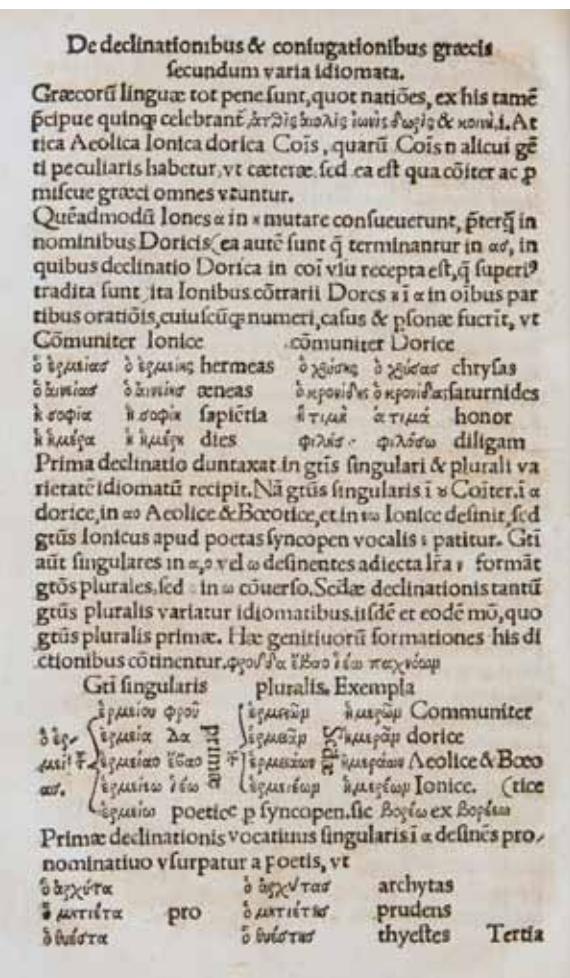

Fig. 4: Eerste bladzijde van het hoofdstuk over de Griekse dialecten in het Compendium [1520]

In de grammatica worden zowel de koinè als het Attische dialect beschreven, d.w.z. de meer gemeenschappelijke en gangbare vormen van het klassieke (en ook Byzantijnse) Grieks. Aan die beschrijving voegt Amerotius als een soort aanhangsel een overzicht van de Oudgriekse dialecten toe (Fig. 4). Dit overzicht kan worden beschouwd als een pionierstekst op het gebied van de discussie over het statuut en de eigenheid van de Griekse taalvariëteiten. Verrassend genoeg gebruikt hij in zijn grammatica de term “dialect” (Lat. dialectus; Gr. ἡ διάλεκτος) nog niet. In plaats hiervan doet hij een beroep op termen als “taal” (lingua) en “idioom” (idioma; meervoud: idiomata). Amerotius’ traktaatje over de dialecten zou snel een eigen leven gaan leiden als afzonderlijk gedrukt werkje en als onderdeel van meer omvangrijke werken over de Griekse taal- en letterkunde: tussen 1530 en 1732 verschenen er maar liefst 48 drukken van het boekje! In drie edities had Amerotius mogelijkerwijs zelf een hand: de eerste afzonderlijke druk (Parijs 1530) en de geadapteerde versies van 1532 (Parijs) en 1551 (gedrukt te Leuven toen Amerotius als professor Grieks was benoemd aan het Collegium Trilingue). In deze afzonderlijke drukken duikt de term “dialect” uiteindelijk wel op (door toedoen van Amerotius zelf?): de meest courante titel van het werkje luidt dan immers De dialectis diversis declinationum Graecanarum tam in verbis quam nominibus.

Amerotius bespreekt in zijn traktaatje op vrij systematische wijze de dialectvarianten in de naamwoordelijke en werkwoordelijke vormleer. Voor de werkwoorden biedt hij eerst een aantal algemene aantekeningen om daarna de dialectvormen per grammaticale persoon te bespreken. Daarop behandelt hij variatie in de infinitief, het medium en het passief (met occasionele noten over imperatiefvormen). Maar hij besteedt ook aandacht aan de classificatie van de Oudgriekse dialecten en hun klankleer. Zo onderscheidt hij bij aanvang vijf centrale (literaire) dialecten (Attisch, Eolisch, Ionisch, Dorisch en koinè) en de “overige” dialecten (niet verder gespecificeerd). Daarnaast biedt hij her en der beknopte aantekeningen over klinker- en medeklinkerveranderingen.

Het is niet zozeer het door Amerotius aangereikte materiaal dat vernieuwend is (hiervoor stoelt hij gedeels op het werk van zijn voorgangers) als wel de manier waarop hij de dialecten presenteert aan zijn lezer. Anders dan in de Byzantijnse traditie (waarin ieder dialect steeds afzonderlijk werd besproken) opteert hij voor een meer vergelijkende aanpak die veel navolging zou kennen in de vroegmoderne tijd.

De Parijse editie uit 1532 incorporeert (net als alle latere uitgaves) een traktaatje over de mogelijke veranderingen binnen woorden, hetgeen eveneens reeds deel uitmaakte van Amerotius' *Compendium*. Deze modificaties zijn niet louter dialectaal van aard: ook eigenheden van dichtelijke taal worden aangehaald. Eveneens vermeldenswaard is de unieke Leuvense editie uit 1551 (Fig. 5): deze bevat een tabel met voornaamwoordelijke dialectvarianten die waarschijnlijk is toegevoegd op aansturen van Amerotius zelf (voor gebruik in het Collegium Trilingue?). Meer in de marge vermelden we dat een ander onderdeel van zijn *Compendium*, dat het Griekse numerieke systeem behandelt (onder de titel: *De notis arithmetis*), eveneens een populair addendum werd bij vroegmoderne Griekse woordenboeken.

Aan de Leuvense pedagogie De Lelie onderwees Amerotius vanaf juli 1514 tot in de jaren 1520. Daarna trad hij in dienst van Nicolas Perrenot de Granvelle (1484–1550), de secretaris van Keizer Karel (1500–1558). Hij had de taak Perrenots kinderen voor te bereiden op de universiteit. Deze positie bekleedde hij minstens tot 1528. In De Lelie werden de lessen Grieks intussentijd toevertrouwd aan Johannes Crucius. Amerotius onderhield later contacten met de invloedrijke Granvelle-familie: in de jaren 1535–1548 correspondeerde hij bij verschillende gelegenheden met zijn voormalige pupil Antoine Perrenot de Granvelle (1517–1586), de latere kardinaal (Fig. 6). Zo is er een onuitgegeven brief van 21 januari 1548 (Fig. 7) waarin Amerotius onder meer bericht over de dagelijkse routine aan het Collegium Trilingue: op deze manier weten we dat daar, behalve de drie heilige talen, ook de lokale volkstaal aan bod kwam! Amerotius informeert ons immers dat de bij hem gelogeerde studenten tweemaal daags hun kennis van het “Vlaams” (flamen) bijschaafden (telkens een kwartiertje na een maaltijd).

Fig. 5: De uitgebreide Leuvense uitgave van Amerotius' *De dialectis* (1551; Leuven, KU Leuven, Centrale Bibliotheek, BRES CaaA1380 4)

Fig. 6: Portret van Antoine Perrenot de Granvelle (1549) door Anthonis Mor van Dashorst (Wenen, Kunsthistorisches Museum, GG 1035)

Fig. 7: Amerotius' handtekening uit een in het Frans geschreven brief gericht aan Antoine Perrenot de Granvelle en gedateerd op 21 januari 1548 (Madrid, Biblioteca Nacional de España, Correspondencia del Cardenal Granvela, MSS/7904/51)

Omstreeks 1529/1530 vinden we Amerotius terug in Frankrijk: hij vergezelt dan de Vlaams-Duitse humanist Joachim Sterck Ringelberg(h) (ca. 1499–ca. 1531) op een studiereis naar Parijs, Orléans en Bourges. Ringelberg had in Leuven aan het Leliecollege en waarschijnlijk ook aan het Trilingue lessen in de klassieke talen gevolgd; hij zou vooral roem verwerven door zijn encyclopedische en didactische werken.

Fig. 8: Wapenschild van de pedagogie De Burcht (uit Van Even 1895: 584)

Fig. 9: Aanvang van Amerotius' inaugurale rede (terminus post quem is 2 oktober 1545, de dag van Rescius' dood; Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Handschriftenkabinet, II 4644)

In februari 1534 is Amerotius opnieuw in Leuven. Hij schrijft dan een brief aan Nicolaus Olahus (1493–1568), de secretaris van Maria van Hongarije (1505–1558), waarin hij Olahus helpt een Griekse tekst van Lucianus correct te interpreteren. Voorts weten we echter weinig over zijn activiteiten tijdens de jaren 1530. In 1542-1545 onderricht hij de Griekse taal en letteren in de pedagogie De Burcht (Castrum; Fig. 8). In september 1545 vervangt hij de zieke Rutger Rescius (Rutger Ressen, ca. 1490–1545), die in 1518 als eerste professor Grieks was aangesteld aan het Collegium Trilingue. Bij het overlijden van Rescius (2 oktober 1545) werd Amerotius benoemd als zijn opvolger. De Koninklijke Bibliotheek te Brussel bezit een (allicht autograaf) handschrift van Amerotius' inaugurale rede als professor Grieks aan het Drietalencollege (Fig. 9). Daarin bewijst Amerotius eer aan zijn voorganger, die zich vooral verdienstelijk had gemaakt als uitgever en drukker van klassieke teksten. Interessanter nog is dat Amerotius ons in deze inaugurale rede een kijk biedt op zijn onderwijstaak en -methode (die hoofdzakelijk bestond in een filologisch nauwgezette lectuur van teksten).

Op 14 januari 1560 overleed Amerotius te Leuven. Hij was de tweede professor Grieks aan het Trilingue en genoot als hellenist groot aanzien in de zestiende-eeuwse geleerdenwereld (onder meer bij Erasmus): in die hoedanigheid kneedde hij verscheidene generaties van humanisten tot uitstekende graeci. Zijn Compendium kende slechts één editie, maar die circuleerde wel decennialang. Amerotius' (voornamelijk latere) roem was in feite grotendeels gebaseerd op een excerpt uit dit Compendium: zijn boekje over de Griekse dialecten. Dit bood een vroege, maar tevens vernieuwende en taalkundig goed onderbouwde uiteenzetting van de taalcontext in de Griekse oudheid. Hiermee leverde Amerotius een wezenlijke bijdrage tot de humanistische "Sprachkultur".

Literatuur

- Over Amerotius' leven en zijn werken:

Balteau, Jules. 1936. "Amerot (Adrien)." In *Dictionnaire de biographie française*, uitgegeven door Jules Balteau, Marius Barroux en Michel Prévost, t. 2:630–631. Paris: Letouzey & Ané.

Hoven, René. 1985. *Bibliographie de trois auteurs de grammaires grecques contemporains de Nicolas Clénard*. Adrien Amerot, Arnold Oridryus, Jean Varennius. Aubel: P. M. Gason.

Roersch, Alphonse. 1956. "Amerot (Adrien) ou Guenevelle." In *Biographie nationale*, t. 29:70–71. Bruxelles: Émile Bruylant.

(Van Amerotius is ons geen enkel portret, of andere afbeelding, bekend.)
- Voor een gedetailleerde studie van de oprichting en ontwikkeling van het Collegium Trilingue:

De Vocht, Henry. 1951–1955. *History of the Foundation and the Rise of the Collegium Trilingue Lovaniense 1517–1550*. 4 vols. Louvain: Bibliothèque de l'Université & Publications Universitaires. [Voor Amerotius, zie vol. 4, pp. 246–247 & 252–268.]
- Over de Leuvense intellectuele en wetenschappelijke context in Amerotius' tijd:

Padmos, Tineke, en Geert Vanpaemel (uitg.). 2000. *De Geleerde Wereld van Keizer Karel*. Catalogus tentoonstelling "Wereldwijd. Wetenschappers rond Keizer Karel". Leuven: Universitaire Pers. [Voor Amerotius, zie pp. 98–99.]
- Over de studie van het Oudgrieks in de Renaissance:

Botley, Paul. 2010. *Learning Greek in Western Europe, 1396–1529*. Grammars, Lexica, and Classroom Texts. Philadelphia: American Philosophical Society. [Voor Amerotius, zie pp. 47–48.]

Ciccolella, Federica. 2008. *Donati Graeci*. Learning Greek in the Renaissance. Leiden & Boston: Brill.
- Over de stichting en de situering van de pedagogieën De Lelie en De Burcht, en van het Drietalencollege:

Reekmans, Paul, en Ramon Kenis (uitg.). 2012. *Tijdslijn van Leuven*. Mensen en feiten. Leuven: Leuven Historisch Genootschap. [Zie pp. 72 & 96.]

Van Even, Edward. 1895. *Louvain dans le passé et dans le présent*. Louvain: Auguste Fonteyn. (Facsimileheruitgave Leuven: Peeters, 2001.) [Zie pp. 584 & 588–589.]

* Met dank aan het FWO – Vlaanderen voor de wetenschappelijke ondersteuning, en aan de KB Brussel, de Universiteitsbibliotheek van de KU Leuven, de Biblioteca Nacional de España en de Real Biblioteca (Patrimonio Nacional) voor het ter beschikking stellen van onuitgegeven materiaal en/of de toelating tot reproductie.